

כלי יקר

פרשת תזריע מצורע

גיליון 80 שנה ב' ה'תש"פ

סיבת הטהרה בהפך כולו לבן

ואם פשה תפשה וגו' [ויקרא יג, ז]

זה סימן שאין כח ביד הטבע לדחות מעליו כל הפסולת כי רב הוא, וזה גם כן מופת שלא נטהר מחטאו עוד טומאתו בו, ואם לא פשתה הנגע כבר דחה מעליו הטבע כל עיפוש ופסולת, זה מופת כי כבר גמר בלבו לשוב בתשובה שלימה, ואם כסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו, כבר דחה הטבע כל החולי לחוץ ואז בלי ספק יתרפא, לפיכך טהור הוא.

וכן מצד העונש בלי ספק אם יראה שהצרעת נתפשטה בכל גופו, אז ביותר יגמור בלבו לשוב בתשובה, זולת באם יהיה בו בשר חי כי זה מופת שבכל אלה לא יוסר. ורבותינו ז"ל המשילו הדבר למים שכל מים רחבים אינם עמוקים והעמוקים אינם רחבים, כך אם הנגע אינו רחב אז הוא נכנס בעומק תוך הגוף ויש לחוש להתגברות החולי אבל אם הוא רחב ומתפשט בכל העור אינו עמוק בגוף וירפא מהרה.

ורבותינו ז"ל [סנהדרין צו, ג] למדו מזה דרך דרש, אין משיח בא עד שתתהפך כל המלכות למינות, שנאמר כולו הפך לבן טהור הוא. רמז לדבר הפך 'לבן' כשהמלה הפוכה יהיה 'נבל', ורצה לומר כשכולם ינבלו צור ישועתם אז יטהר ה' בהכרח כל הארץ מגילוליה, וראיתם מנגע זה הבא על צד העונש, וכשכולו הפך לבן ודאי החוטא יתן אל לבו לשוב, כך ישראל כשיראו שכל המלכות יהפך למינות ויראו כי אפס עצור ועזוב, ודאי יתנו אז אל לבם לשוב בתשובה שלימה אל ה' ואז טהור הוא.

וענין מחית בשר חי בשאת, שלמעלה נראה הבשר בריאה ותחתיה תעמוד הבהרת. אולי על צד העונש בא נגע זה על כת החנפים הצבועים המראים את עצמם כשרים מבחוץ ותוכם מלא מרמות ותוך, על כן בא עליהם מין זה, מדה כנגד מדה.

ביאור מצות ספירת העומר - מאמר א.

רבנו ז"ע בעוללות אפרים [חלק ב מאמרים קו - קט] מרחיב בביאור מהות מצות ספירת העומר, מפני קוצר הדף לא נוכל להביא כל דבריו, נשתדל בכל שבוע להביא נקודות מדבריו למען יתחזק הלומד.

וזה לשונו: לדעתי לזה הרמז בספירה שהמשכיל יתחיל למנות ימי חלדו משנת עשרים והלאה, שאז הוא נעשה בר עונשין ומן השמים ירדפוהו, כמו שאמרו [אבות ה, כא] 'בן עשרים לרדוף', כי בימים הקודמים לפי שעדיין אינו שלם בדעתו, הרי הוא נמשל לשחת של התבואה שאין בו עדיין הגרעין, כי מיום הולדו הוא דומה לציץ השדה, כמו שנאמר [תהלים קג, טו] 'אנוש כחציר ימיו כציץ השדה כן יציץ', וכאשר יבוא בשנים אז הוא דומה לקמה העומדת במלואה, וזהו שאמר [דברים טז, ט] 'מהחל חרמש בקמה', יאמר שהאדם יתחיל לספור משנת עשרים שהוא הזמן שנעשה בר עונשין, והמשיל העונש ל'חרמש אשר הונף על הקמה', כמו שנאמר [ירמיה ט, כא] 'ונפלה נבלת האדם כדומן על פני השדה וכעמיר מאחרי הקוצר' וכו'.

כי בבואו לכלל עשרים הוא נמשל לקמה העומדת במלואה וטובה, כמו שנאמר אצל יעקב [בראשית כח, יג] 'והנה ה' נצב עליו' אימתי האדם נצב על שדהו, כשהיא בקמתה, מזמן ההוא מתחיל לספור לשלא יחשוב ימיו לדבר וכאבידה שאינה חוזרת, אך יהיו אצלו כדבר יקר וחשוב, ויצטער על יום שעבר שאם לא הוציאו בתורה ומעשים טובים הרי הוא באמת כאבידה שאינה חוזרת, ויתן שמחה בלבו אם המצא ימצא שהוציאו בתורה ומעשים טובים.

וזה טעם הספירה, שנאמר [ויקרא כג, טז] 'תספרו חמישים יום', היינו יום לשנה כמו במרגלים, וזהו שדרשו רבותינו ז"ל [עיין רבנו בחיי] 'אל תקרי בקמה אלא בקומה', רמז לימי חלדו של אדם שהוא בעל קומה יותר מכל בעלי החיים.

וראתה חכמתו יתברך להציב לישראל ציונים נכבדים אלו מיד אחר יום ראשון של חג הפסח שבו הלכו ישראל בראש גאולים בגאולה גופנית ונפשית, כי פסקה מהם זוהמות וגילולי העבודה וזה אשר זנו אחריה לפניה ולא נתמרק חטא העבודה וזה כי אם בשעבוד וגירות ארבע מאות שנה כנגד העבודה וזה, שאמרו רבותינו ז"ל [עבודה זרה יד:] דאברהם אבינו ארבע מאות פרקים הווי. ואחר שהוסרו ונתמרקו גילולים אלו מבית ישראל היו ראויין מיד לקבלת התורה מיום ראשון של חג, אך שנתאחרה זמן הנתינה חמישים יום, מן הטעמים שיתבאר בהמשך.

ומכל מקום הציב להם ציונים מיום הראשון והלאה, המורים על קבלת התורה, והוא העומר שהובא ממחרת השבת, שאמרו רבותינו ז"ל במסכת מנחות [טז] שנתנוה ברחיים והוציאו ממנו עשרון מנופה בשלשה עשר נפות, וזה הערה לעשרת הדברות הכוללים כל התורה. אך ורק כשתדרוש התורה בשלש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהם, אשר מתוכם תהיה התורה כלה מנופה כמו בנפה שהזכירו במסכת אבות [ה, טז] ארבע מידות ביושבים לפני חכמים, ואחת מהם נפה שמוציאה הקמח וקולטת הסולת.

ככה הרוצה לדרוש התורה ולעשות מכולה עשרון אחד, צריך לנפות אותה בשלש עשרה נפות הם שלש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהם, ואז ימצא שכל התורה עשרון אחד, שבכל מצוה ומצוה שבעשרת הדברות נכלל כל התורה כולה.

ביאור טומאת יולדת - והשוני בין זכר לנקבה

'אשה כי תזריע וילדה זכר' [ויקרא יב, א]

אמרו רבותינו ז"ל [נדה לא]: 'איש מזריע תחילה יולדת נקבה, אשה מזרעת תחילה יולדת זכר', והמפרשים כתבו שזה ענין טבעי [עיי' רבנו בחין], וקשה לי, מה צורך בהודעת ענין זה בפרשה זו המדברת מטומאת יולדת שבעה לזכר וארבעה עשר לנקבה, ועוד מה ענין מצות המילה לכאן, אף על פי שנוכל לומר שרצה ליתן טעם למה נתנה המילה בשמיני, והוא כדי שלא יהיו הכל שמחים ואביו ואמו עצבים [שם לא]: שהרי יש לה טומאת שבעה,

מכל מקום כדי ליישב כל הקושיות בדרך אחד אומר אני שכל זה נמשך בדרך טבע מן חטא הקדום, כמו שנאמר [פסוק ז]: 'וטהרה ממקור דמיה', כי החטא הקדום של חוה הוא מקור נפתח לדמים טמאים אלו לחטאת ולגדה, כמו שמצינו [בעירובין ק]: 'אמר רב יצחק בר אבדימי הרבה ארבה עצבונך, אלו שני טיפי דמים דם נדה ודם בתולים וכו', וכן משמע בירושלמי פרק במה מדליקין [הלכה ז]: שחטא של חוה הוא מקור לדם נדה, לכך נאמר 'וטהרה ממקור דמיה'

כי כל הנשים צריכין טהרה על חטא ראשון אשר ממנו נתפשטה הטומאה והזוהמא בעולם וגרם לכל הנולדים טומאת שבעה, כי אילו לא חטא האדם היה כמלאך אלהים למעלה מן מערכת שבעת כוכבי לכת, ובחטאו הוסר ממנו הרוחניות ונפל תחת ממשלת המערכה אשר מצדם נמשכה הטומאה לאדם, כי כל דבר גשמי נופל תחת מספר שבעת כוכבי לכת, ושבעת ימי בראשית, וכל שמיני רוחני כי הוא למעלה משביעי כמבואר למעלה פ' שמיני [ט, א. והובא בעלון כלי יקר לפרשת שמיני].

וזה טעם טומאת שבעה ליולדת, כי כל זה נמשך לה מן החטא הקדום, וממנה נתפשטה הטומאה בזכר הנולד לפי שאשה מזרעת תחילה יולדת זכר, ואם כן זרע האשה עיקר בזכר הנולד ואין חוששין בו לזרע האב כי טפל הוא לזרע האשה, ולפי זה הושפע גם על הזכר הנולד מן אמו טומאת שבעה, והיינו הערלה שיש בה טומאה, שהרי אמרו רבותינו ז"ל [פסחים צב]: 'הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר', על כן דווקא ביום השמיני ימול הנולד כי כטהרת אמו כך טהרת הנולד ממנה, שעל כל פנים אינו יכול להיות בלא טומאת שבעה כמו אמו שיש לה טומאת שבעה, וטהרתם בשמיני שהוא רוחני,

אבל הנקיבה שזרע האיש עיקר בה שהרי 'איש מזריע תחילה יולדת נקיבה', כשם שאין לזכר שום טומאת שבעה כי דווקא על חוה הטיל הנחש זוהמא ולא על אדם, כך אין לנקיבה הנולדת שום טומאה. וזה טוב להשיב למינים האומרים אם הזכר יתוקן בהסרת הערלה נקיבה במה תטהר.

וטעם לטומאת שבועים לאשה עצמה בלידת נקיבה, דין הוא שתהיה לאשה טומאת פי שנים כנגד שתי נקיבות, כי כל נקיבה בפני עצמה נמשך לה טומאת שבעה מן חטא הקדום על כל הנקיבות שבעולם, על כן מן הראוי שתטמא ארבעה עשר ימים, שבעה של עצמה עוד שבעה של בתה כי הוסיפה בעולם טומאה על טומאתה.

ומזה הטעם יצירת הזכר לארבעים יום ושל נקיבה לשמונים יום [נדה ג]: כי בידוע שבזמן שהזרע חם ביותר אז הוא ממהר להתבשל ביותר ולהיות עובר בבטן המלאה, וידוע שזרע האשה חם יותר מן זרע האיש, כי אשה מזרעת אדם שבו וכל אדם נוטה על החום ביותר, ואביו מזריע לובן שבו וכל לובן נוטה על הקרירות ביותר, ודם ושלג יוכיח ואש ומים, לפיכך נאמר [בראשית ג, טו]: 'ואל אישך תשוקתך' ורבותינו ז"ל אמרו [כתובות פו]: 'יותר ממה שהאיש רוצה לישא האשה רוצה להנשא', לפי שיש באשה יותר חום טבעי הנוטה על התשוקה.

לפיכך הזכר הנולד מזרע האשה שהוא חם ביותר נגמרה יצירתו מהרה תוך ארבעים יום, אבל הנקיבה נולדת מזרע האיש שהוא קר ואינו מתבשל מהרה על כן לא נגמרה יצירת הנקיבה כי אם לשמונים יום, וזהו טעם טומאת ארבעים לזכר ושמונים לנקיבה. אמנם לדעת רבותינו ז"ל [נדה ה]: שבין זכר בין נקיבה יצירת כולם לארבעים יום, והטעם הוא לארבעים ושמונים לפי שכל נקיבה קרה ולחה, על כן צריכה אמה זמן רב לנקות את עצמה מן רוב הליחות המוטבעות בה מן הנקיבה מה שאין כן בזכר.

וביאר רבנו זי"ע בדרך אחרת ב'שפתי דעת' [פרשת תזריע]

דהנה אמרו רבותינו ז"ל [ויקרא רבה יד, א]: 'אמר רבי שמלאי, כשם שיצירתו של אדם אחר בהמה חיה ועוף, כך תורתו אחר בהמה חיה ועוף, הדא הוא דכתיב [ויקרא יא, מו]: זאת תורת הבהמה, ואחר כך 'אשה כי תזריע'. עד כאן לשון המדרש.

ולכאורה מדוע הייתה יצירתו לאחר בהמה חיה ועוף, וכפי הנראה שטעם איחורו ביצירה, לפי שכל הנבראים מאחר שאין בהם היצר הרע לא היה הקדוש ברוך הוא צריך להמלך במלאכים אם לבראם או לא, מאחר שאין בהם תערובת דבר רע, ועל כן נבראו מיד. אבל האדם מאחר שיש בו תערובת חמין שאור שבעים, אשר על ידו יש לחוש פן ימרוד בבוראו, על כן נתאחרה יצירתו כי רצה ה' להיות נמלך תחילה במלאכים.

המשך בעמוד הבא

**המשך - ביאור טומאת יולדת
- והשוני בין זכר לנקבה**

וכן מסיק ברבתי שהיו המלאכים כיתות וחבורות מהם אומרים 'ברא ומהם אומרים אל 'ברא ומסיק 'אמת ושלום' אמרו אל 'ברא, אבל 'חסד וצדק' אמרו 'ברא, לפי שיש בהם בעלי צדקה וחסד כאשר בארנו כל מדרש זה יפה בחיבורינו עמודי שש, ונראה שדבר זה נרמז ביותר דתוריע עד שהוצרכו רבותינו ז"ל לדרוש ממנו לרבות ילדתו מחוי 'עין רש"י כאן]. ויתכן לפרש לשון זריעה רמז לצדקה וחסד שגרמו יצירת האדם כמו שנאמר [הושע י: ב] 'זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד'.

ועיין עוד בדברי רבנו זי"ע ב'עוללות אפרים' [חלק ג, מאמר שפב] שחיבר שני מדרשים אלו יחדיו, וביאר כי טעם 'איש מזריע תחילה יולדת נקבה וכו', הוא על פי דברי רבי שמלאי במדרש 'שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף וכו'.

כי כמו שאיחורו ביצירה הוא הוראה על מעלתו שיש לו מעלה יתירה על כל אשר היה לפניו, כך דינו ותורת הנהגת זיווג נאמר אחר הפרישות מן המאכלים המזוהמים, ואחרון אחרון חביב, כי אופני הנהגת קדושת הזיווג היא קדושה יתירה וגדולה היא על האדם, לכך סמך פרשה זו לאומרו 'והתקדשתם וגו' [ועיין בעל הטורים] כי המאכלים האסורים אין בהם כי אם שיקוף החומר, והמניעה בהם טהרת החומר, וקדושת הזיווג הוא טהרת החומר והצורה כאחד, כי מצדה יזכה לקיום המין, ויזכה על כך למעלות רוחניות. כמו שאמרו 'השורה בלא אשה שרוי וכו',

ובא המשל באיסור המאכלות אל האשה, עד דבר 'וקראן לו ויאכל לחם', ורצה לרמוז שיהיה פרוש מלאכול לחם האסור לו, ודבק באשתו לבד, וכל מקום שמצא גדר ערוה שם תמצא קדושה, לכך נאמר בפרשת איסור המאכלות 'והתקדשתם וקל להבין.

[ועיין ב'עוללות אפרים' מאמר שפב על פרשת ויגש, דביאר רבנו זי"ע דהוה מעשיו של יעקב אבינו עם מקלות הצאן, ועיין שם מה שהרחיב בענין זה]

זכר - ככרו בידו

'וילדה זכר' [ויקרא יב, ב]

אמרו רבותינו ז"ל [עין גדה לא:] 'זכר - זה כר, נולד זכר נולד ככרו עמו'. פירוש הפסוק על דבר שמצינו במסכת נדה [שם] א"ר יצחק אמר ר' אמי בא זכר לעולם בא שלום לעולם שנאמר [ישעיה טז, א] 'שלחו כר מושל' פירש רש"י, כר מנחה והיינו שלום, זכר זה כר. ואמר ר' יצחק בר אמי בא זכר לעולם בא ככרו בידו, זכר זה כר שנאמר [מלכים ב, ו, כג] 'זיכרה לכם כירה גדולה', נקיבה אין עמה כלום נקבה נקייה באה עד דאמרה מזוני לא יהבי לה וכו'.

וקשה איך דרש ר' יצחק מן 'זכר' שתי דרשות, ועוד קשה למה הזכר ככרו עמו, והנקבה נקיה. לא ידעתי פירוש הדבר, איך נולד ככרו, מי ראה זכר נולד וככרו עמו, או נקבה בלא ככר, כלידת זה כן לידת זו.

ונראה לפרש לפי שכל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים, על כן יש הפרש בין זכר לנקבה, כי כל זכר יצירתו מן העפר הרכה, כך כל זכר רך בטבע ורחמן יותר מן האשה שנבראת מן העצם הקשה, שהרי נאמר [תהלים קג, יג] 'כרחם אב על בנים', ולא נאמר כרחם אם, וכן אמרו רבותינו ז"ל [בבא מציעא פו:] מהרי שלש סאים קמח סולת מכאן שהאשה עיניה צרות באורחים וכו', שמע מיניה שכל זכר רך בטבע ויותר יש בו מידת הרחמנות לעשות חסד יותר מן האשה.

על כן כל זכר נולד ככרו עמו לפי שנולד בטבע רך לעשות צדקה וחסד, על כן יתנו לו גם כן מן השמים לחם כר ומזון, כי כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, אבל נקיבה שטבעה קשה ועיניה צרות באורחים, על כן נקיה באה ואין ככרה עמה ליתן לה מן השמים אחר שאין בטבעה ליתן לאחרים, עד שהאשה בטוב חרוצות ההשתדלות תשנה טבעה מצד ההרגל, כי יש כח בכל אדם לשנות טבעו על ידי ההרגל, שיכפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון, ותתפלל אל ה' שייסייע לה לשעת מוגה.

וזהו שאמרו 'עד דאמרה מזוג', פירש רש"י שתתפלל כו', לכך מידה כנגד מידה נאמר אשה כי תזריע שתקיים 'זרעו לכם לצדקה', ואז ודאי נשתנה טבעה ומזגה להיות גם לה לב רך, אז תלד בדומה לה וילדה זכר שהוא רך בטבע כמותה, אבל אם תשאר על טבעה תלד גם כן בדומה לה נקבה. לכך אמר רבי יצחק 'בא זכר לעולם בא ככרו עמו', רצה לומר כטבעו שיש לו לב רך ונולד גם ככרו זכר 'זה כר', כי 'כר' אותיות 'רך', לומר שכר שלו דהיינו ככרו תלוי ברך לבבו, כי כל הנותן נותנים לו מן השמים.

ולפי זה מבואר מדוע למד רבי יצחק דרוש נוסף מן 'זכר', 'בא זכר בא שלום לעולם', כי אין זה דרש אחר, אלא מאותו מקור שניהם באו, כי על ידי הצדקה, ישכון השלום בעולם. ואם כן 'זכר' היינו רך לבבו, והוא הגורם ל'ככרו עמו' והוא הגורם ל'שלום בעולם'.

לרפואת

כל חולי עמו ישראל אשר
נחלו בנגיף הקורונה
יזכו לבריאות איתנה
בקרוב ממש

לרפואת

האשה הצדקנית
מרת אילה בת נחמה
לרפו"ש
בתוך שאר חולי ישראל

סיבת נגע הצרעת

'שאת או ספחת או בהרת' [ויקרא יג, ב]

בענין הצרעת יש דעות חלוקות, יש אומרים שהם חולי טבעי נסתר בתוך הגוף ומבצבץ לחוץ, ויש אומרים שהכל בא על צד העונש לגלות את רעתו הנסתרת בקרבו [עיי' בדברי רבנו ז"ע פסוק מז]. ובין כך ובין כך נראה לי לפרש, כי לשון 'מצורע' היא מילה מורכבת מ'מוציא רע' [עיי' ילקוט שמעוני רמז תקנ"ז], היינו שמגלה ומוציא לחוץ כל רעתו שבקרבו, הן העיפוש הפנימי, הן אם הוא מכה רעהו בסתר בשוט לשונו ואין הבריות יודעות להשמר ממנו, על כן הקדוש ברוך הוא מפרסם על החנפים ומוציא כל רעתו לחוץ, כדי שתגלה רעתו בקהל.

ובזה מיושב הכפל בפסוק שאמר 'אדם כי יהיה בעור בשרו שאת וגו', ולאחר מכן אמר 'והיה בעור בשרו לנגע צרעת', תרתי 'בעור בשרו' למה לי, אלא לומר לך שזהו השאת והשבר' אילו היו באיש טהור המחשבות, לא היו מזיקים כלל, כי בנקל לרפאותם, אך מצד היותם 'בעור בשרו' של זה החוטא על כן נעשו לנגע צרעת.

ומזה מצאו להם חכמי תורתנו סמך, ורובם יצאו ללקוט מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים על איזה עון פרטי באים הנגעים, כי במסכת ערכין [יג]. אמרו רבותינו ז"ל על שבעה דברים נגעים באים וכו', ויש לכולם סמך מן הפסוקים, ובמדרש [ויקרא רבה יז, ג] מביא על עשרה דברים הנגעים באים, ואנו אין לנו עסק בנסתרות מן פרשה זו, כי אם בנגלות בה, ומצינו מכולם רמז מפרשיות אלו לשלשה דברים. א. לשון הרע – שכן פירש רש"י [לקמן יד, ה] למה קרבנו צפורים, לפי שעושיין מעשה פטיט וכו'. ב. גסות הרוח – שנאמר 'ולקח למטהר עץ ארז ואזוב' ופירש רש"י שאם הגביה עצמו כארז, ישפיל עצמו כאזוב. ג. צרות העין – שנאמר [ויקרא יד, ה] 'זבא אשר לו הבית, ותנא דבי ישמעאל זה שיהיה לו בית וכו' [ערכין טז]. ודבר זה כולל כמה דברים, הן חמדת הממון שלמדין מן גחזי [עיי' ויקרא רבה שם], הן הגזל שמנו רבותינו ז"ל [ערכין שם], וראיתם מן הפסוק [לקמן יד, ה] 'וצוה הכהן ופנו את הבית', ותנא הוא כנס ממון שאינו שלו, יבא הכהן ויפזר ממנו. ושלושתם מקורם אחד – כי חמדת הממון מסובב גם הגזל וגם צרות העין.

וכל שאר הדברים המנויין בגמרא ובמדרשות אין להם סמך מפרשה זו, על כן ראתה עיני להעמיד כל פרטי המעשים במצורע על יסוד שלשה אלו. והם – לשון הרע, גסות הרוח, וחמדת הממון. וכללם הפסוק האומר [תהלים קא, ה] 'מלשני בסתר רעהו אתו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל', ורחב לבב – היינו החומד ממון, שכן אמרו [אבות ה, ג] אצל בלעם שהייתה לו נפש רחבה. 'ואותו אצמית' דרשו רבותינו ז"ל [ערכין טז]. על מצורע מוחלט. ועשה בפסוק שני חלוקות לצרף גבה עינים אל רחב לבב, כי שניהם ממקור אחד, שהרי 'שוריינא דעינא באובנתא דליבא תלי' [עבודה זרה כח], וכל גבה עינים הוא רחב לבב, כי כל גאה רוח מתאוה לרוב עושר כי בו יוכל להראות יקר תפארת גדולתו.

ולאידיך גיסא – כל עושר גורם רום לב, כמו שנאמר [דברים ח, יג – יד] 'וכסף וזהב ירבה לך וגו', ורם לבבך וגו'. וראיה ממה שאמר אלישע לגחזי [מלכים ב ה, כז] 'וצרעת נעמן תדבק בך', למה לו להזכיר 'צרעת נעמן', אלא לפי שהיה גחזי חומד ממון [שם ה, כ – כד], ונעמן היה גבה עינים, ולמדו את זה המפרשים ממה שנאמר [שם ה, א] 'ונעמן זר צבא מלך ארם היה איש גדול לפני אדוניו', רצה לומר שהיה אפילו בפני אדוניו מתנהג בגודל וגאווה, וכבר אמרנו שהגסות והחמדה מקורם ממקור אחד, על כן אמר אלישע – 'וצרעת נעמן תדבק בך', כי שניהם ממקור אחד. וכן דוד המלך סמך האחד ליד חברו, שאמר 'גבה עינים ורחב לבב'.

לכך נאמר 'אדם כי יהיה בעור בשרו שאת', אין 'שאת' אלא גבוהה [עיי' סוטה ה:], ומין צרעת זה בא על גסות הרוח המתנשא לכל לראש. 'או ספחת' אין ספחת אלא טפילה [עיי' סוטה שם], והוא בא על החומד קנין הממון, שהוא טפל אל האדם ואינו מתעצם באדם כלל כמו שאר המעלות, וכן כתב הרמב"ם בשמונה פרקיו כי כל הקנינים כחכמה וגבורה ומעלת המדות, כולם מתעצמים עם האדם ודבוקים בו, חוץ מן העושר כי הוא נטפל אל האדם מבחוץ ואינו דבק עמו כלל. 'או בהרת' היינו לבנות, מין זה בא על המספר לשון הרע, ומלבין פני חברו ועושה בו חברברורות לבנות, כי 'אזיל סומקא ואתי חיורא' [עיי' בבא מציעא נח:], כמו שנאמר [ישעיה כט, כב] 'לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחזור', ובדרך זה הכרת פניו ענתה בו כי תוכו רצוף אהבת הממון, או הגסות או לספר בגנות חברו, ונגע זה מוציא רעתו לחוץ לגלות רעתו בקהל.

ועל שם זה נקרא מצורע 'מוציא רע', כדרך שנאמר [שמות לב, כה] 'וירא משה כי פרוע הוא', ואמרו רבותינו ז"ל [ילקוט שמעוני רמז תקסג] שלקו בצרעת, כמו שנאמר [ויקרא יג, מה] 'וראשו יהיה פרוע', והוא לשון גילוי, שתגלה ותראה רעתו לעין כל, והיינו ענין הצרעת.

ומוסיף רבנו ז"ע בפרשת מצורע בענין זה.

'זאת תהיה תורת המצורע וגו' [ויקרא יד, ב]

הכתוב קראו מצורע משמע שהוא עדיין מצורע, ואיך אמר 'ביום טהרתו' כי אם הוא מצורע אין כאן יום טהרתו, ועוד, איך קראו 'יום טהרתו' קודם שאמר 'והנה נרפא' כי קודם הרפואה אין כאן יום טהרתו,

המשך בעמוד הבא

המשך - סיבת נגע הצרעת

ומהו שאמר 'והובא אל הכהן', כי והובא בעל כרחו משמע, ועוד שאחר כך סותר זה ואמר 'ויצא הכהן אל מחוץ למחנה', משמע שהוא לא יובא אל הכהן אלא הכהן הולך אליו. ועוד, מהו שאמר 'והנה נרפא נגע צרעת מן הצרוע' פתח בשתיים וסיים באחת והוה לי למימר 'מן הנגוע בצרעת'.

וביאור הדבר הוא, כדרך שפירשתי למעלה שהצרעת בא על עונות ידועים, ושם המכה 'צרעת' ושם המוכה 'מצורע', כי לשון 'מצורע' 'מוציא רע' שמוציא כל רעתו הנסתרת בקרבו אל החוץ לגלות רעתו בקהל, ושם 'צרעת' הוא לשון 'צרה רעה', רצה לומר רעה שהיא כצרה, כמו שאמרו רבותינו ז"ל [הגיה"ה]. 'ומצאוהו רעות רבות וצרות שהם כצרות זו לזו כמו זיבורא ועקרבא', כי למכה זו אין תרופה בדרך הטבע, כך לצרעת זה אין תרופה בדרך הטבע, להודיעו כי יד' עשתה זאת,

וצרעת נעמן יוכיח שנלאו חכמי הרופאים מלבקש לו תרופה, ואם כן בהכרח ישיב אל לבו החוטא לסור מדרכו הרעה, ונגע שם העון שהוא נוגע בכבוד שמים כביכול או בכבוד הבריות. והצרעת מכריחו שבעל כרחו שלא בטובתו יובא אל הכהן לבקש ממנו רפואה לדעת מוסר השכל, כי אילו הלך מתחילה מרצונו לבקש תורה משפתי כהן ולהיות מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום ושלא לשלח מדנים בין אחים בשוט לשונו אז לא היה בא לידי צרעת זה, ומאחר שלא עשה זה מרצונו בהיותו בריא אולם, [תהלים עג, ד] הנה עכשיו והובא אל הכהן בעל כרחו לבקש ממנו דרך התשובה.

וזהו שאמר 'זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו', כי ביום שיחדש לב טהור בקרבו ויקבל עליו לשוב בתשובה, בו ביום יובא בעל כרחו אל הכהן ללמוד ממנו דרך ה', ולשון 'והובא' אינו מדבר בהעתק ממקום למקום, אלא מדבר בהעתק לבו מן הדרך הרע אשר היה בו אל הדרך הטוב, והוא שיקבל עליו להתקרב אל הכהן ולבקש תורה מפיהו, ועל זה אמר 'זאת תהיה תורת', ואחר כך משקבל עליו להיות טהור המחשבות וטהור עינים מראות ברע, אזי 'ויצא הכהן אל מחוץ למחנה והנה נרפא' נגע אותו עון שגרם לו הצרעת מן הצרוע מזולתו, ולא יכול לומר 'מן הנגוע' שהרי העון מעשיו גרמו לו, והוצרך לומר מן הצרוע, להורות שהרפואה הנפשית באה לו מצד שהיה צרוע כי הצרעת הכריחו אל התשובה ואף על פי כן הקדוש ברוך הוא מקבל תשובתו, אף על פי שנעשית על צד ההכרח. [וההעדר הכרוך בתשובה כזו תמצא מבואר לקמן פרשת וילך בעזרת השם על פסוק ומצאוהו רעות רבות וצרות עיין שם].

ביאור חטא לשון הרע - והאם יש כפרה

'ולקח למטהר שתי צפרים' [ויקרא יד, ד]

לעיל ביאר רבנו ז"ע שעיקר הצרעת בא על שלשה עבירות הרמוזים בפרשה, והם, לשון הרע, גסות הרוח וחסד המזון, ועל פי זה נוכל לומר שהצפרים מכפרין על אותם שלשה עבירות.

על 'לשון הרע', לפי שהצפרים עושים מעשה פטיט וכו' [עין ערכין טז:] ועל 'גסות הרוח', העולה למעלה כצפרים עפות [עין ישעיה לא, ה], ועל 'חסד המזון' שנאמר בו [משלי ג, ד-ה] 'אל תיגע להעשיר וגו'', כי עשה יעשה לו כנפים כנשר וכעוף השמים, ולפי שרוב המפרשים האריכו בפרשה זו בענין חטא לשון הרע, אוסיף גם אני לקח טוב לבאר מה שתעלה מצודת שכלי בשלשה הכרזות שמצינו לרבותינו ז"ל המדברים מחטא הלשון.

הכרזה ראשונה – מה שמסיק במדרש הרבתי [מצורע טו, ב] 'מעשה ברוכל אחד שהיה מחזר בעיירות הסמוכות לציפורי, והיה מכריז ואומר מאן בעי למזבן סם חיים, אודיק עליה עלמא, פירש בעל מתנות כהונה הביטו אחריו מלשון 'והביטו אחרי משה', [שמות לג, ח] ר' ינאי הוה יתיב ופשיט בטרקליניה אמר ליה תא סק להכא זבין לי אמר ליה לית את צריך ולא כדמותך, אטרח עליה סליק לגביה הוציא לו ספר תהלים מכורך הראה לו פסוק זה 'מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע'. [תהלים לד, יג-יד] אמר רבי ינאי אף שלמה מכריז 'שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו', [משלי כא, ג] שומר מצרעת נפשו. אמר רבי ינאי כל ימי הייתי קורא מקרא זה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט, עד שבא רוכל זה והודיעני, לפיכך משה מזהיר את ישראל זאת תהיה תורת המצורע המוציא רע, עכ"ל.

הכרזה שנייה – מה שמצינו במסכת עבודה זרה [טז:] 'מכריז רבי אלכסנדר מלאן בעי חיי מאן בעי חיי, כניפו ליה כולי עלמא ואתו לגביה אמרו ליה הב לן חיי. אמר להו 'מי האיש החפץ חיים נצור לשונך מרע', שמא יאמר אדם הואיל ונצרת לשוני מרע אלך ואגרה בשינה תלמוד לומר 'סור מרע ועשה טוב'. ואין טוב אלא תורה' שנאמר [משלי ד, ב] 'כי לקח טוב נתתי לכם וגו'.

והנה בהכרזת הרוכל יש לדקדק, מה אכפת לנו האם היה רוכל או חנוני שהיה צריך בעל המדרש לספר לנו כי תפקידו היה רוכל, ועוד יש להתבונן מהו לשון 'מחזר' שלשון זה הוא על החזר לאחרי, והיה לו לומר 'מסבב', ועוד מה אכפת לנו שהיו העיירות קרובות לציפורי.

המשך בעמוד הבא

המשך - ביאור חטא לשון הרע - והאם יש כפרה

ועוד יש להתבונן בשינויי המעשים בין מה שנאמר במעשהו של ה'רוכל', לבין הנאמר בהכרזת רבי אלכסנדר^ר, כי אצל הרוכל הכריז 'מאז בעי למזבן סם חיים', הזכיר לשון מזבן, ואילו רבי אלכסנדר הכריז 'מאן בעי חיי', ולא הזכיר לשון למזבן, וביותר שלא הזכיר כלל שום סם.

ועוד יש לדקדק, דהנה אצל הרוכל אמר 'אודיק עליה עלמא', משמע שלא בקשו לקנות ממנו כלום ורק הביטו אחריו, ואילו אצל רבי אלכסנדר מכניף כולי עלמא ואמרו 'הב לן חיי'. ועוד שמאי נפקא לן מיניה שרבי ינאי הוה יתיב בטרקליניה, ועוד מאי נפקא לן מיניה שאמר לנו שהיה הספר תהלים 'מכורך', מה משנה הדבר האם היה מכורך או לא. ועוד מה הייתה כוונת רבי ינאי שהביא ראיה נוספת מדבריו של שלמה המלך שאמר 'שומר פיו ולשונו', ועוד למה אמר שכל ימיו לא היה יודע היכן מקרא זה כתוב, הרי אפילו תינוקות של בית רבן יודעים הפסוק ההוא ויודעים לפרשו.

ואם כדברי בעל העקידה שפירש בזו הפרשה שהיה קשה לו הנוכח ונסתר כי מתחילה התחיל בלשון נסתר 'מי האיש החפץ חיים' ואחר כך דבר להם בנוכח 'נצור לשונך מרע', אלא ודאי שכוונת הפסוק שיהא הדבר בדרך הכרזה שהמכריז מכריז סתם בלשון נסתר וכשיבאו הקונים לקנות אז ידבר עמהם בנוכח. מכל מקום קשה היה לו להבין כל זה מן הכרזת ר' אלכסנדר.

מבאר רבנו ז"ע, כי הקרוב אלי לומר בהיתר כל הספיקות הללו, דהנה מצינו במסכת ערכין [יט:] 'אמר רבי חמא בר חנינא מאי תקנתיה של מספר לשון הרע, אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה, שנאמר [משלי טו, ד] מרפא לשון עץ חיים, ואין לשון אלא לשון הרע, שנאמר [ירמיה ט, ז] חץ שחוט לשונם, ואין עץ חיים אלא תורה, שנאמר [משלי ג, יח] עץ חיים היא וגו'. ואם עם הארץ הוא ישפיל עצמו, שנאמר [שם טו, ד] וסלף בה שבר ברוח. ר' אבא חנינא אמר סיפר אין לו תקנה, שכבר כרתו דוד ברוח הקודש, שנאמר [תהלים יב, ד] יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות, אלא מאי תקנתו של יבוא לידי לשון הרע, אם תלמיד חכם הוא וכו'. עד כאן לשון הגמרא.

ונראה שטעמו של רבי אבא הוא, שהדין נותן שלא יהיה למספר לשון הרע תקנה, כי הרי אם כבר סיפר את הלשון הרע והטיל מום בקדשים והוציא שם רע ונתפשט קול ענות זה בכל העולם, פשיטא שאין תקנה לזה שעליו סיפר הלשון הרע, כי הרי כל העולם יודע על מעשיו, ואפילו אם יקריב המספר כל אילי נביות שבעולם אין בידו להשיב מחשבתו הרעה ודבריו אשר מפורסמים כעת בכל העולם, וכי ילך מקצה עד העולם ועד קצהו לומר דברי היו שקר.

וכמנהג דורינו זה שאם אחד מבעלי הלשון יוציא לעז על איזו נכבד עד מהרה ירוץ דברו ממזרח שמש עד מבואו והוא בעצמו לא יוכל לתקן את אשר עוות, על כן דין הוא שכשם שאין תקנה לזה שסיפרו עליו הלשון הרע, כך לא תהיה תקנה לזה שסיפר את הלשון הרע, ולכן כרתו דוד המלך ברוח הקודש 'כרת ה' כל שפתי חלקות וגו', ונתן טעם לדבר 'משוד עניים מאנקת אביונים וגו', אלו הן הלוקין וצועקים נאקת חלל, העניים והאביונים אשר עליהם יצא הקצף מ'חץ שחוט לשונם' שאין להם תקנה, על כן אין תקנה גם לשפתי חלקות ועל זה אמר [תהלים קא, ה] 'מלשני בסתר רעהו אותו אצמית' ומתרגמינן לחלוטין כי ישאר כך לחלוטין ואין תקנה לו.

אבל רבי חמא סבר, מדקאמר 'מרפא' אין רפואה כי אם במקום חולי, על כן רצה לפרש הפסוק במי שכבר סיפר לשון הרע.

וכדמות רמז לפלוגתא זו, מצינו [כתובות עז:] 'מכריז רבי יוחנן הזהירו מזבובי של בעלי ראתן, רבי זירא לא הוה יתיב בזיקיה, רבי אלעזר לא עייל באהליה, רבי אמי ורבי אסי לא הוו אכלי מביעי דההיא מבואה, ריב"ל מיכרך בהו ועסיק בתורה אמר [משלי ה, יט] אילת אהבים ויעלת חן אם חן מעלה על לומדיה אגוני לא מגנא' ע"כ. וקשה להבין מה קרה רבי יהושע בן לוי על ככה לסמוך על הנס בחנם.

והנראה לכאור בזה, כי פליגי במחלוקת רבי אבא ורבי חמא, כי הזבובים הוא כינוי על בעלי לשון הרע, שעושים כמעשה הזבוב, כי הנה דרכו של הזבוב להניח כל מקום טהור שימצא בגוף האדם, וכאשר מוצא מקום מטונף ומכה טריה שם ירביץ על מקום השחין, כך בעלי הלשון אם יראו איזו אדם מלא חכמה וכבוד, לעולם אינם מספרים ממעלתו, אלא רואים אחר מום בני האדם, והרי אדם אין צדיק בארץ שלא יחטא בסכלות מעט, ובמקום ההוא רובצים בעלי הלשון.

ועליהם אמר שלמה המלך [קהלת י, א] 'זבובי מות יבאיש וגו', רצה לומר, אלו בעלי הלשון שנמשלו לזבוב, וברוח שפתיו ימית, כי לשון הרע הורג שלשה [עיינן דברים רבה ה, י] על כן קראם זבובי מות, ואמר יבאיש, כי כל כוונתם להבאיש ריח אנשים טובים יביע שמן רוקח, 'ביע' לשון דיבור, ורצה לומר שהוא מדבר אפילו מאיש שלם אשר ריחו נודף כשמן הרוקח, מכל מקום הוא משתדל להבאיש ריחו, 'יקר מחכמה ומכבוד וסכלות מעט' כי בעיניו אותן סכלות מעט שהוא רואה בזולתו, היא יקר וכבוד בעיניו יותר מכל חכמה וכבוד שרואה בו, עד שזה סכלות מעט מכריע את כל החכמה והכבוד.

המשך בעמוד הבא

המשך - ביאור חטא לשון הרע - והאם יש כפרה

ונתן טעם לדבר, לפי 'שלב חכם לימינו' [קהלת יב] היינו לדון הבריות לכף זכות, כמו שאמרו רבותינו ז"ל [תנחומא שמות יח] 'אלו מיימינים לזכות וכו', ו'לב כסיל לשמאלו' היינו לדון את הבריות לכף חובה. על כן לעולם אינו מספר במעלות זולתו, כי אם בגנותו.

וטעמו של דבר לפי שגם בדרך שהסכל הולך, לבו חסר, ואמר לכל סכל הוא [עין קהלת יג] רצה לומר 'כל הפוסל במומו פוסל' [קידושין ע], וסכל זה החושד בכשרים יודע בעצמו שאותו חסרון ודופי שמטיל בזולתו, יש גם בו, וגם הוא לבו חסר מן אותו דבר, על כן אמר לכל כי סכל הוא, ותולה גם באחרים אותה סכלות שהוא יודע שישנו בו בעצם וראשונה, וסובר שמאחר שהוא עושה כן, כולם עושים כך.

אלו הם הזבובים החוקרים תמיד אחר מומי הבריות וחסרונן, כדרך שנאמר [שמות לג] 'והביטו אחר משה', לפיכך נלקו בצרעת שנקרא 'ראתן', כי כשם שהם בעלי ראתן, היינו שרואין ומסתכלים אחר מומי בני האדם, כך נלקו בצרעת שנקרא 'ראתן', ואמרו הזהירו מהם שלא לטפל עמהם להשיבן מדרכם הרעה, להורות להם דרך התשובה, כי הוא סובר באם סיפר לשון הרע, אין לו תקנה, על כן אין לטפל בו חנינם. וכן דעת רבי זירא ור' אמי ורבי אסי שנתרחקו מעל גבולם של מספרי לשון הרע בכל מיני הרחקה כדמסיק שם.

ויכול להיות שטעם להרחקה יתירה זו הוא מפני שלא רצו לקבל נזק 'מוחץ שחוט לשונם', כמו שנאמר [תהלים קא ז] 'לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה', דווקא בביתו ממש לא ישב, אבל 'דובר שקרים לא יכון לנגד עיני', אפילו מרחוק לא ישב דובר שקרים, כי 'חץ שחוט לשונם', כי הלשון מוזיק אף מרחוק.

אבל רבי יהושע בן לוי הסכים לישב ללמוד עימהם, כי סבר שאף מי שסיפר לשון הרע יש לו תקנה, אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה, ולכן 'איכרך בהו ועסיק בתורה', כי סבור שעל ידי תלמוד תורה יש לו תקנה אפילו למי שכבר סיפר לשון הרע עד אשר כבר נלקה בצרעת.

והנה רבי אלכסנדר סובר שאם סיפר לשון הרע אין לו תקנה, ולכן הלך דווקא למקומות שלא מספרים לשון הרע, והיה מזהירם ומלמדם דרך שמירת הבריאות שלא יבואו לידי לשון הרע, ולכן היה מכריז 'מאן בעי מאן בעי חיי', ולא הזכיר לשון 'סם', גם לא הזכיר לשון 'למזבן', כי הרי שמירת הבריאות אינה מצריכה ליקח 'סם', רק הרופא מלמדו כיצד לשמור מן הדברים המזיקים המביאים לידי חולי, ועל כן אין זה נכון שיבקש הרופא שכר עבור כך, כי 'מה הוא בחינם אף אתה בחנם', והדבור ניתן לו במתנה על כן מן הראוי שילמד הוא לאחרים בחינם, אבל מי שכבר נפל אל החולי אז הוא צריך ל'סמים' ובעבורם תובע הרופא תשלום, כי גם הוא משלם עבור אותם הסמים, ועל כן מן הראוי שיגבה תשלום עבור כך.

ולפי שרבי אלכסנדר הלך אל כתות הטובים שלא ספרו לשון הרע ללמדם דרך שמירת הבריאות שלא יבואו לידי חולי חטא הלשון, על כן הכריז סתם 'מאן בעי מאן בעי חיי', וכפל הלשון לומר לך שיש תקנה לזה שלא יבוא לידי סיפור לשון הרע, וגם לזה שלא יסופר עליו לשון הרע. 'אכניף כולי עלמא' ואמרו לו 'הב לן חיי', כי גם המה רצו בדבר זה שכבר התנהגו בו, ובקשו לידע הדרך המביאה לידי שמירת הבריאות, ואמר להם הפסוק 'מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע', ולפי ששמירת הבריאות אין צריך שום סם, על כן מסיק שמא תאמר אלך ואתגרה בשינה לנצור את לשוני בשב ואל תעשה לגמרי, תלמוד לומר 'עשה טוב', ואין טוב אלא תורה [אבות ג], רצה לומר אף על פי שאינו צריך סמים בשביל לשמור על הבריאות, מכל מקום צריך הוא לנצור לשונו על ידי תלמוד תורה לחכם, אבל כנגד עם הארץ אמר אחר כך, 'קרוב ה' לנשברי לב' כמו שנאמר [משלי טו ה] 'וסלף בה שבר רוח'.

אבל רובל זה סבר שיש תקנה אפילו למי שכבר סיפר לשון הרע, וידע זאת ניסיון עצמו, כי גם הוא היה הולך רכיל ורגיל על לשונו לשלוח מדנים בין אחים, ואחר כך נתן אל לבו לשוב בתשובה שלמה, ובקש דרכי הרפואה שהזכירו רבותינו ז"ל לתלמיד חכם בתלמוד תורה, ולעם הארץ על ידי שבר רוח, וראה כי התרופות הללו הועילו לו, על כן מלאו ליבו לזכות את הרבים ולהחזיר בתשובה את כל אותן עיירות שידע שיש בהן בעלי לשון הרע, עד אשר לא יבואו עליהם ימי הרעה בצרעת, ויצטרכו להדר אחר צפרים עפות כטהרת המצורע בצפורים העושים מעשה פטיט.

וזהו שאמר שהיה מחזר בעירות הסמוכות לצפורי, היינו העיירות אשר דומות לצפור העושות 'מעשה פטיט', והיה מכריז 'מאן בעי למזבן סן חיי', כי כולם היו כחולים הצריכים סמים לתרופה, ואותם סמים צריכים קנין בתשלום, ולכן אמר 'מאן בעי למזבן' כי סמים שכאלה יש לקנות ואינם ניתנים בחינם.

ומשום הכי גם לא אמר 'שמא תאמר אלך ואגרה בשינה', כי מהיכי תיתי שיתרפא על ידי שב ואל תעשה מי שהוא כבר חולה, אבל בהכרזות רבי אלכסנדר שם יש לחשוב שמא על ידי שינה לא ידבר לשון הרע, וזו היא תרופתו, וחדש שאין בכך תרופה, אלא על ידי לימוד תורה.

המשך בעמוד הבא

המשך - ביאור חטא לשון הרע - והאם יש כפרה

אבל הרוכל מחדש שאפילו מי שכבר דיבר לשון הרע, תלמוד תורה יועיל לו לרפואה. ומשום הכי גם לא כפל הרוכל לשונו ואמר 'מאן בעי למזבן חיי מאן בעי למזבן חיי', כי הרי הכפילות בלשונו של רבי אלכסנדר היא משום שהיא תרופה למספר ולמי שסיפרו עליו, אבל בדבריו של הרוכל אין תרופה למי שסיפרו עליו, אלא רק למי שסיפר, ומשום הכי לא כפל לשונו.

'אודיק עליה עלמא', לפי שכבר בחרו להם דרך מקולקל זה, והיה רגיל על לשונם לספר לשון הרע, על כן לא בקשו לקנות כלום ממנו, ואדרבה 'אודיק עליה' כלומר הביטו אחריו, כי המה הבעלי ראתן הרואים אחרי מומי הנפשות רבות וחסרונם, כי כך דרך מואסי התוכחה שמביטים אחרי המוכיחם לראות אם ימצאו בו שמץ של פסול, כדי לומר לו 'טול קורה וכו', לכך אמרו לרוכל, אתמול היית רוכל הולך רכיל, והיום אתה רוצה לתקן דרכנו, 'קשוט עצמך תחילה'.

'רבי ינאי הוה יתיב ופשיט בטרקליניה', דגם הוא כמו ר' זירא ור' אמי ור' אשי נתרחק מבעלי לשון הרע, ולא רצה להיות איתם במחיצתם, ועל כן אמר לרוכל 'תא ס"ק להכא', כלומר איני רוצה לבוא במחיצתם, בא אתה למחיצתי, ואמר לו הרוכל 'לית את צריך', כי הרוכל סבר שהפסוק 'מרפא לשון עין חיים' מדבר דווקא במי שכבר סיפר לשון הרע, אבל אתה רבי ינאי שלא סיפרת לשון הרע, אין אתה צריך לפסוק זה, ואינך צריך שימור כלל.

מכל מקום אטרח עליה לידע התרופה, והראה לו ספר תהלים מכורך, כלומר – לומר לו, לפי שספר זה כרוך ומונח בקרן זוית אין דורש ואין מבקש ואין קורא בו, ועל כן לא יודעים את הפסוק 'מי האיש החפץ חיים'.

אמר לו רבי ינאי, הרי גם שלמה המלך מכריז וכו', הרי ספר משלי אינו כרוך, ודרך העולם ללמוד בספר זה לנערים, כמו שנאמר [משלי א, ד] 'לנער דעת ומזימה', ואף על פי כן אין עושין מה שקוראים בו 'שומר פיו ולשונו', אלא ודאי יודעים את רבם ומתכוונים למרוד בו.

ויכול להיות שתנא דמסייע ליה, כי קשה לו מה הוסיף שלמה המלך על דברי אביו דוד המלך, בשלמא אם הפסוק 'מי האיש החפץ חיים' מדבר במי שכבר סיפר לשון הרע, ותרופה זו תועיל לו, היינו חושבים שמי שלא סיפר לשון הרע, אין צריך לנצור לשונו, פירוש על ידי שיעסוק בתלמוד תורה, קא משמע לן 'שומר פיו ולשונו שומר מצוות נפשו' שגם מי שלא סיפר לשון הרע, צריך שמירה על ידי תלמוד תורה.

אבל אם היינו אומרים שמי שסיפר לשון הרע, אין לו תקנה, ובעל כרחך אתה צריך לומר שהפסוק 'מי האיש החפץ חיים' מדבר על מי שלא סיפר לשון הרע, הרי אם כן חוזרת הקושיה מה הוסיף שלמה על דברי אביו, אלא מכאן ראייה מוכחת שמי שסיפר לשון הרע, הרי יש לו תשובה אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה, ואם עם הארץ ישפיל עצמו.

ועל זה אמר רבי ינאי 'כל ימי לא הייתי יודע היכן מקרא זה פשוט', והיינו פסוק 'שומר פיו ולשונו', כי היה סבור בתחילה שמי שסיפר אין לו תקנה, ואם כן היה קשה לו מה הוסיף שלמה על דברי אביו, עד שבא אותו רוכל והודיע כי פסוק זה מדבר במי שכבר סיפר לשון הרע, ואם כן דברי שלמה מוסיפים על דברי אביו.

ואם נפשך לומר על כל פנים שרבי ינאי מדבר על הפסוק של הרוכל נראה לי שהיה קשה לו בפסוק, שחסר בו תשובת הלוקחים, כי המוכר מכריז 'מי האיש החפץ חיים', ואחר כך באים הקונים ואומרים לו 'הן לו חיי' או 'מכור לנו סם חיי', ואחר כך משיב 'שמור ונצור לשונך מרע', ולמה השמיט בפסוקים אלו דברי הקונים,

אלא ודאי שאמת הוא כדברי הרוכל, שפסוק זה מדבר בכתות שכבר ספרו לשון הרע, וקשה להם לעזוב ההרגל, ולפעמים לא יבקשו לקנות התרופה, כי כן קרה אל הרוכל שלא ביקשו לקנות ממנו כלום, ומכל מקום חייב המכריז להודיע להם דרך מוסר זה אף אם המה לא יבקשוהו ממנו. על כן השמיט הפסוק דברי הקונים, לומר לך – שאם יהיה דור תהפוכות שלא יבקשו לקנות כלום מן הרופא, ולא ידרשוהו, מכל מקום הוא ידרוש אחריהם להורות להם דרך השלום. כמו שנאמר [תהלים לד, טו] 'בקש שלום ורדפהו'.

ואמרו רבותינו ז"ל [ויקרא רבה ט, ט] 'כל המצות אם תבא לידך אתה מחויב לעשותה, אבל השלום אינו כן, אלא אתה מחויב להדר אחריו, שנאמר 'בקש שלום ורדפהו', והוא על ידי סור מרע ועשה טוב, ואין טוב אלא תורה. כי על כן נאמר ש'יכל נתיבותיה שלום' [משלי ג, יז], לפי שמצלת מן לשון הרע הגורם כל ריבות.

וזהו שנאמר 'מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב', כי אותן בעלי ראתן אוהבין הימים אשר בהם יראו ברע אשר ימצאו בזולתם, כדי שיהיה להם מקום ללון עליו ולספר ממנו, אבל החפץ חיים עוצם עיניו מראות ברע, ואוהב הימים אשר בהם יראה בטוב זולתו, לאמר 'מי יתן וכל עם ה' נביאים'. והוא כאשר ינצור לשונו מרע על ידי תלמוד תורה הרמוז ב'ועשה טוב ואין טוב אלא תורה', ולעם הארץ בשבר רוח, כמו שנאמר [תהלים לד, טו] 'קרוב ה' לנשברי לב'.